

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Det kongelige kunnskapsdepartement
<http://www.regjeringen.no/id2905942>

Att: Per Stålnacke, Forskningsdirektør

Dato: 24.06.2022
Deres ref: 22/1719
Vår ref: 22/00505

NIBIO
Postboks 115, 1431 Ås
Tlf: 406 04 100
post@nibio.no
nibio.no

Org. nr: 988 983 837

Høringsinnspill fra NIBIO til NOU 2022:2 Akademisk yringsfrihet

NIBIO takker for muligheten til å gi høringsinnspill til NOU 2022:2 *Akademisk yringsfrihet - God yringskultur må bygges nedenfra, hver dag*.

NIBIO vil først berømme utvalget for en solid gjennomgang av et viktig tema. NOU'en gir en god innføring i og problematisering av temaet *akademisk yringsfrihet*. Den gir en god oversikt over sentrale publikasjoner, lover og regler innen temaet. Strukturen og logikken i NOU'en og arbeidet som ligger bak er oversiktlig og enkel å følge.

I NIBIOs høringsinnspill åpner vi med noen prinsipielle og overordnede kommentarer og betraktninger. Deretter følger noen kommentarer til et utvalg av de foreslåtte tiltakene i NOU'en som er relevante for NIBIO.

NIBIOs overordnede kommentarer:

1. Utvalgets mandat har vært rettet inn mot universitets- og høyskolesektoren (UH-sektoren). NIBIO mener at svært mye av det som diskuteres på overordnet nivå også er relevant utenfor UH-sektoren. Imidlertid er anbefalingene fra utvalget, som følge av det begrensede mandatet, mindre relevante for en svært heterogen instituttsektor som NIBIO er en del av. NIBIO ser behov for et videre arbeid som tar for seg og konkretiserer de ulike problemstillingene også utover UH-sektoren.
2. De foreslåtte tiltakene for UH-sektoren og endringer i UH-loven vil også ha betydning også for instituttsektoren. Det er derfor viktig at eventuelle retningslinjer, veiledere etc. blir godt koordinert i et videre arbeid, på tvers av alle typer akademiske virksomheter med ulike samfunnsoppdrag. Endringene kan ha innvirkning på standarden for arbeidet med akademisk yringsfrihet og dermed også påvirke det akademiske fellesskapet og samspillet på tvers av UH-sektoren og andre sektorer. Tiltak i UH-sektoren vil ha betydning for kunnskapen og kulturen

NIBIO

nyutdannede tar med seg inn i dette utvidede fellesskapet, blant annet som ansatte i forskningsinstitutter.

3. NIBIO mener at NOU'en i for stor grad legger til grunn i at mesteparten av forskningen er 'fri' og fullfinansiert via UH-sektorens grunnfinansiering. Krav til ekstern prosjektfinansiering (tilskudds- eller bidragsfinansiering) har imidlertid økt i UH-sektoren senere år. NIBIO vil her løfte fram dilemmaer knyttet til stadig større avtalefestede krav fra offentlige finansieringskilder som kan detaljregulere formidling og publisering, eksempelvis i konsortieavtaler ved prosjektinnngåelser eller i formidlingsplaner som skal framlegges allerede ved innsending av forskningssøknader. Slike avtaler dekker en rekke behov og er nødvendige. Samtidig er det viktig å være oppmerksomme og ærlige på at de ikke nødvendigvis bare sikrer formidlingsrettighetene, men også kan begrense ytringsrommet for ansvarlig institusjon og for den enkelte forskere i aktuelt prosjekt. Videre bør det her påpekes at det ved enhver prosjektavtale er institusjonen som står ansvarlig både faglig og juridisk.
4. Oppdragsvirksomhet er en viktig tellekant i instituttsektoren, som del av vårt samfunnsoppdrag, men også i forbindelse med resultatbasert tildeling av grunnfinansieringen.
  - a) NIBIO ser at både private og offentlige oppdragsgivere kan legge betydelige føringer for metode- og databruk og kreve rettigheter til resultater og leveranser. NIBIO mener at dette kan medføre en trussel mot den akademiske ytringsfriheten.
  - b) Utvalget skriver i 6.2.1 at politiske og andre prioriteringer av hva det skal undervises og forskes på, og hvordan, også påvirker måten akademisk ansatte og studenter bruker sin akademiske ytringsfrihet. Om prioriteringer på høyeste nivå, altså over institusjons- og forskergruppenivå, skriver utvalget at prioriteringer «skjer gjennom nasjonale valg for forskning og studier» og «valg og rangering innenfor Norges forskningsråd». NIBIO mener at myndighetenes rolle som offentlige oppdragsgiver ikke kommer tydelig nok frem her. Myndighetenes valg av hvilke oppdrag de ber forskningsinstitusjoner utføre påvirker hvilke fagområder, og ikke minst hvilke samfunnsmessige problemstillinger, som får tid og oppmerksomhet i forskning, undervisning og formidling. Dette er spesielt viktig for kontroversielle temaer som det kan være ekstra viktig å få vurdert av uavhengige forskere og institusjoner. Under «Råd til myndighetene – nasjonale tiltak» savner NIBIO to punkter som går på at akademisk frihet er grunnleggende for akademisk ytringsfrihet: 1) Offentlige oppdragsgivere må kunne definere hvilke spørsmål de ønsker besvart, men bør avstå fra å unødig påvirke planlegging og gjennomføringen av oppdraget. 2) Offentlige oppdragsgivere bør være bevisst på at deres valg av problemstillinger, ved å binde opp forskernes og institusjonenes tid og ressurser, kan medføre at andre vinklinger eller problemstillinger rundt samme tema ikke belyses. Dette er spesielt viktig i kontroversielle saker eller der valg av premisser og avgrensning av problemstilling kan ha store konsekvenser for videre oppfølging. Dette vil også kunne ha relevans for institusjonenes og oppdragsforskningens integritet.
5. NIBIO deler inntrykket av at en mulig trussel mot akademisk ytringsfrihet er knyttet til ytringsklima og -kultur i det offentlige rom og i eget fagmiljø. Særlig vil NIBIO trekke frem risiko for omdømmetap for den enkelte ansatte i eget forskernettverk (innenfor og utenfor egen institusjon) men også opplevd sjikane fra media, interessegrupper og 'nett-troll'. NIBIO mener

NIBIO

at rammene for akademisk yringsfrihet i egen virksomhet, og slik vi kjenner øvrig instituttsektor, er vel ivaretatt med gjennomarbeidede rutiner, prosedyrer og støtteapparat. Dette kan imidlertid stadig forbedres og må holdes kjent og ved like i organisasjonen.

6. NIBIO vil også tilføye at de akademiske miljøenes integritet gjennom forskernes bevissthet rundt egen rolle vil ha stor betydning for samfunnets tillit og dermed også den akademiske friheten på lang sikt, inkludert den akademiske yringsfriheten. Dette må sees i lys av at det er en sterk politisk polarisering med delvis ideologiske undertoner på mange viktige samfunnsområder. Dersom denne polariseringen slår inn i fagmiljøene ved at forskere inntar politiserte aktørroller kan de langsiktige konsekvensene bli svært uheldige.

Noen mer detaljerte kommentarer:

7. Utvalget foreslår i kapittel 7.2.2 å endre universitets- og høyskoleloven § 1-5 for å
  - a. tydeliggjøre det institusjonelle ansvaret for ansatte og studenters akademiske frihet
  - b. presisere at det institusjonelle ansvaret innebærer å sørge for opplæring i og forutsetninger for at ansatte og studenter kan utøve akademisk frihet, herunder akademisk yringsfrihet
  - c. tydeliggjøre at den akademiske friheten fra eksterne instruksjoner og styring også gjelder formidlingsdelen av de akademiske oppgaver
  - d. løfte frem den individuelle retten til, og ansvar for å drive akademisk formidling

NIBIO er enig i tiltakene som utvalget foreslår. I NIBIO og øvrige forskningsinstitutter ivaretas målsettingene a, c og d dels gjennom «Retningslinjer for statlig grunnbevilgning til forskningsinstitutter og forskningskonsern», der punkt 4.2 omhandler akademisk frihet og yringsfrihet. Målsettingene er dessuten regulert i mange eksterne forskningsprosjektavtaler. Avtalene tydeliggjør både institusjonens regulatoriske ansvar (juridisk og faglig) og av og til også de navngitte FoU-medarbeidernes roller og ansvar. Tiltak som sikrer akademisk frihet og akademisk yringsfrihet bør etter NIBIOs syn være knyttet til forskningsetikk og inngå som en del av forskningsetikkloven og de nasjonale forskningsetiske retningslinjene, og som en del av den enkelte institusjons etiske retningslinjer. På den måten kan også tiltak som går på institusjonenes ansvar for opplæring i akademisk yringsfrihet (målsetting b) bli ivaretatt. Flere av tiltakene er allerede ivaretatt gjennom de nasjonale forskningsetiske retningslinjene selv om begrepene akademisk frihet og akademisk yringsfrihet ikke er benyttet i alle de fagspesifikke retningslinjene.

8. Utvalget foreslår en formidlingsindikator i finansieringssystemet for universiteter og høyskoler. Se kapittel 7.3.2.
Reviderte og endrede indikatorer for resultatbasert omfordeling av grunnfinansieringen i instituttsektoren ble utredet av Forskningsrådet i 2019. NIBIO påpekte den gang at et slikt system vil forutsette kvalitetssikret bruk av indikatorer og uavhengig datainnhenting. NIBIO mener det er viktig å stimulere til økt formidling og at dette skal kunne belønnes, men at det kan gjøres med ulike insentivordninger internt i virksomheten.

NIBIO

9. Utvalget foreslår ti ytringsvettregler som er ment som en huskeliste for den enkelte akademiker som er opptatt av å bidra til god ytringskultur (kapittel 7.5).

NIBIO støtter denne huskelisten. Flere av punktene er innarbeidet i NIBIOs retningslinjer og kursing innen formidling. Disse bør imidlertid stadig kommuniseres og gjennomgås i institusjonen, blant annet sett i lys av utvalgets foreslåtte ytringsvettregler. Etablering av en erklæring om akademisk ytringsfrihet slik utvalget foreslår (kapittel 7.4.1) kan være ett av flere mulige tiltak i det daglige arbeidet med akademisk ytringsfrihet.

10. NIBIO deler synet på viktigheten av god ledelse og et godt støtteapparat ovenfor den enkelte medarbeider som “står i mediastormen”, og slik at flere lettere kan delta i samfunnsdebatten. Her har NOU'en mange gode råd også for forskningsinstitusjoner utenfor UH-sektoren.

Med vennlig hilsen

Per Stålnacke
Forskningsdirektør NIBIO